

18η Διδακτική Ενότητα Η αρχή της πλειοψηφίας

**Κείμενο αναφοράς: Αριστοτέλης, Πολιτικά, Γ 6.3-4,
1281a39-b10**

α. Θέμα:

Ποιοι πρέπει να ασκούν την εξουσία στην πόλη; Η αθροιστική θεωρία και η στήριξή της.

β. Δομικά στοιχεία:

1. Η πολιτική εξουσία πρέπει να ασκείται μάλλον από το πλήθος των πολιτών παρά από τους λίγους και άριστους.
2. Η καταλληλότητα των πολλών για την άσκηση της εξουσίας· η αθροιστική θεωρία.

γ. Ερμηνευτικά σχόλια:

• Περὶ μὲν οὖν τῶν ἄλλων ἔστω τις ἕτερος λόγος· ὅτι δὲ δεῖ κύριον εἶναι μᾶλλον τὸ πλῆθος ἢ τοὺς ἀρίστους μὲν ὀλίγους δέ, δόξειεν ἂν λέγεσθαι καὶ τιν' ἔχειν ἀπορίαν τάχα δὲ καὶ ἀλήθειαν: Ο **Αριστοτέλης** διατυπώνει επιγραμματικά το θέμα που θα πραγματευτεί: **Την εξουσία στην πόλη είναι προτιμότερο να την ασκεί το πλήθος ή οι ἄριστοι;**

Στην πολιτική ορολογία της αρχαίας Αθήνας ο όρος **πλήθος** δηλώνει τον **δήμον**, τη μεγάλη πλειονότητα του λαού, το σύνολο των πολλών και φτωχότερων πολιτών. Ο **δήμος** συγκρούεται πολιτικά με τους **ὀλίγους** ή **ἀρίστους**, δηλαδή τους πλουσιότερους πολίτες που κατά κανόνα έχουν και ευγενική-αριστοκρατική καταγωγή.

Ο τρόπος με τον οποίο ο **Αριστοτέλης** διατυπώνει το θέμα εδώ δείχνει ότι προσεγγίζει τη θέση αυτή με επιφύλαξη (δηλαδή με τη χρήση του **μᾶλλον**, της δυνητικής ευκτικής **δόξειεν ἂν**, της φράσης **τιν' ἔχειν ἀπορίαν τάχα δὲ καὶ ἀλήθειαν** και παρακάτω της φράσης **ὅμως ἐνδέχεται**). Διαπιστώνει από την αρχή ότι η άσκηση της εξουσίας από το πλήθος έχει αρνητικά αλλά και θετικά στοιχεία. Το **ὑφος** λοιπόν με το οποίο διατυπώνει τα επιχειρήματά του είναι **διστακτικό** και **διαλλακτικό**, καθώς πιστεύει ότι, για να διατυπώσει μια γενική και έγκυρη κρίση σχετικά με το καλύτερο πολίτευμα, επιβάλλεται να παρουσιάσει αναλυτικά τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα κάθε πολιτεύματος. Επομένως, **το διστακτικό του ὑφος είναι αναμενόμενο, αφού σταδιακά αναλύει και διερευνά, εμβαθύνει στα μέρη και στο όλον και στόχος του είναι να μην παραλειφθεί κάποια πτυχή του θέματος ανεξερεύνητη.** Κατά συνέπεια, δίνει τη διάσταση της **αντικειμενικότητας** στη διερεύνηση του θέματος, πράγμα που αποτελεί **στοιχείο επιστημονικής μεθοδολογίας.**

• Τοὺς γὰρ πολλοὺς, ὧν ἕκαστός ἐστιν οὐ σπουδαῖος ἀνὴρ, ὅμως ἐνδέχεται συνελθόντας εἶναι βελτίους ἐκείνων, οὐχ ὥς ἕκαστον ἀλλ' ὡς σύμπαντας: Ο **Αριστοτέλης** επιχειρηματολογεί υπέρ της άποψης ότι η εξουσία σε μια πόλη είναι **προτιμότερο να ασκείται από την πλειονότητα του λαού (πλήθος)**, παρουσιάζοντας τα θετικά της στοιχεία. Θέτει

υπό εξέταση την **αθροιστική θεωρία**, στην οποία στηρίζεται η αρχή της **πλειοψηφίας**.

Συγκεκριμένα, αναφέρει ότι, αν η εξουσία βρίσκεται στα χέρια των πολλών αποτελεί ασφαλώς **αρνητικό στοιχείο το γεγονός ότι δεν μπορεί το κάθε επιμέρους άτομο να είναι ένας αξιόλογος άνθρωπος**, να έχει εξαιρετικές αρετές και ικανότητες. Ωστόσο, το μειονέκτημα αυτό υπερκαλύπτεται, καθώς το σύνολο των πολιτών είναι ανώτερο από κάθε επιμέρους αξιόλογο άτομο, αφού τα μόρια αρετής και φρόνησης που διαθέτει κάθε πολίτης αθροίζονται. Άρα, ενωμένα όλα αυτά τα άτομα, μπορούν να αποτελέσουν μια δύναμη ανώτερη από εκείνη των ευγενών ή πλουσίων, που είναι λίγοι. **Αθροιστικά η αρετή και η φρόνηση των πολλών μπορεί να αποδειχτεί αποτελεσματικότερη από τη συνολική αρετή των λίγων** (δηλαδή των ευγενών ή πλουσίων). Δηλαδή, κάθε απλός πολίτης ως άτομο έχει λιγότερα προσόντα («οὐ σπουδαῖος ἀνὴρ») από κάθε «άριστο» χωριστά. Ως σύνολο όμως οι απλοί πολίτες (δῆμος) έχουν περισσότερα προσόντα («**συνελθόντας εἶναι βελτίους**») και από κάθε άριστο άνδρα χωριστά και από το σύνολο των αρίστων, αφού οι τελευταίοι είναι πολύ λιγότεροι από τους πρώτους μέσα στην πόλη. Επομένως, σύμφωνα με τη θεωρία αυτή, το σύνολο των πολιτών είναι ανώτερο, αφού τα μόρια αρετής και φρόνησης που διαθέτει ο κάθε πολίτης αθροίζονται.

Με άλλα λόγια, μπορεί ένα ή λίγα άτομα να βρίσκονται σε ανώτερο πνευματικό και ηθικό επίπεδο από τον «μέσο όρο», ωστόσο οι πολλοί ως σύνολο ασκούν την εξουσία ωφελιμότερα από τον έναν ή τους λίγους και πολύ αξιόλογους πολίτες, γιατί συνολικά έχουν πολλαπλάσια αρετή και εξυπνάδα. Έτσι, **ένα σύνολο ανθρώπων συναπαρτίζει κατά κάποιον τρόπο έναν άνθρωπο, ο οποίος διαθέτει ενωμένες πολλές ηθικές και πνευματικές ικανότητες, οι οποίες κατά κανόνα δεν συνυπάρχουν σε ένα άτομο**.

Η **αθροιστική θεωρία** αποτελεί ακόμη και σήμερα **βασικό επιχείρημα υπέρ της αρχής της πλειοψηφίας και της δημοκρατίας**. Στην αρχαία Αθήνα υλοποιείται σε όλους τους δημοκρατικούς θεσμούς και στα συλλογικά όργανα, όπως είναι η Εκκλησία του Δήμου, η Βουλή και η Ηλιαία. Η συμμετοχή των πολιτών στην Εκκλησία του Δήμου και ο μεγάλος αριθμός των πολιτών-δικαστών δείχνουν ότι οι Αθηναίοι θεωρούσαν πως το πλήθος των πολιτών θεωρούνταν στην Αθήνα ικανό να παίρνει αποφάσεις (χάρη στην αθροιστική) συσσωρευόμενη αρετή και φρόνηση). Σε θεωρητικό επίπεδο, η θέση που διατυπώνει ο **Αριστοτέλης** αποτελεί **απάντηση στην ένσταση που διατυπωνόταν από πολλούς ολιγαρχικούς και αριστοκράτες**, ότι, εφόσον υπάρχουν κάποιοι άριστοι άνδρες, οι οποίοι υπερέχουν στις ηθικές και πνευματικές ικανότητες από το ανώνυμο πλήθος, δεν πρέπει να κατέχει κυρίαρχη εξουσία ο δῆμος, το σύνολο των πολλών και φτωχότερων πολιτών, που είναι κατώτεροι από αυτούς.

• **οἷον τὰ συμφορητὰ δεῖπνα τῶν ἐκ μιᾶς δαπάνης χορηγηθέντων:**
Με το «οἷον» εισάγεται ένα **παράδειγμα (εμπειρική μέθοδος)**. Το παράδειγμα που χρησιμοποιεί ο **Αριστοτέλης** αναφέρεται στα δείπνα που γίνονται με τη συνεισφορά πολλών, τα οποία είναι -κατά γενική ομολογία- πλουσιότερα από εκείνα που χρησιμοποιούνται με τα έξοδα του ενός, όσο πλούσιος και αν είναι αυτός.

Στο εμπειρικό παράδειγμα με τα «**συμφορητὰ δεῖπνα**» υπάρχει και **αναλογία**: όπως τα δείπνα που γίνονται με τη συνεισφορά πολλών είναι πιο πλούσια σε τρόφιμα και ποτά σε σχέση με αυτά που πραγματοποιούνται μόνο με τα έξοδα του ενός, όσο πλούσιος και αν είναι αυτός, έτσι και αθροιστικά η αρετή και η

φρόνηση των πολλών μπορεί να αποδειχτεί αποτελεσματικότερη από την αρετή και τη φρόνηση των άριστων.

• πολλῶν γὰρ ὄντων ἕκαστον μῦριον ἔχειν ἀρετῆς καὶ φρονήσεως, καὶ γίνεσθαι συνελθόντων, ὥσπερ ἓνα ἄνθρωπον τὸ πλῆθος, πολὺπόδα καὶ πολὺχείρα καὶ πολλὰς ἔχοντ' αἰσθήσεις, οὕτω καὶ περὶ τὰ ἦθη καὶ τὴν διάνοιαν: Συνεχίζοντας την αποδεικτική διαδικασία, ο **Αριστοτέλης** χρησιμοποιεί μια **παρομοίωση-αναλογία**, η οποία εισάγεται με το «ὥσπερ», και η οποία αντλείται από τον χώρο της **μυθολογίας**, όπου συναντάμε τερατόμορφα πλάσματα με πολλά χέρια και πόδια (Ερινύες, Εκατόγχειρες κ.ά.). Αναφέρει πως, καθώς ο καθένας διαθέτει ένα μύριο αρετής και φρόνησης, αν όλοι μαζί οι πολίτες ενώσουν τις δυνάμεις και τις ικανότητές τους, τότε θα ενεργούν **σαν ένας άνθρωπος που έχει πολλά πόδια, χέρια και αισθητήρια όργανα, εξαιρετική αρετή και εξυπνάδα**, δηλαδή διαθέτει πολλές σωματικές, ηθικές και πνευματικές ικανότητες συγκεντρωμένες.

• Διὸ καὶ κρίνουσιν ἄμεινον οἱ πολλοὶ καὶ τὰ τῆς μουσικῆς ἔργα καὶ τὰ τῶν ποιητῶν· ἄλλοι γὰρ ἄλλο τι μῦριον, πάντα δὲ πάντες: Με τους συνδέσμους «Διὸ καὶ» εισάγεται ένα νέο τεκμήριο. **Άρα, η περίοδος αυτή δεν λειτουργεί ως κατακλείδα της παραγράφου.** Το παράδειγμα αυτό προέρχεται από τον χώρο της τέχνης. Στους μουσικούς και στους δραματικούς αγώνες ορίζονται ως κριτές των έργων των μουσικών και των ποιητών όχι ειδήμονες (όπως καλλιτέχνες, διανοούμενοι ή τεχνοκριτικοί) αλλά απλοί άνθρωποι, οι οποίοι δεν διαθέτουν ειδικές γνώσεις. Ωστόσο, **θεωρούνται ικανοί ως σύνολο να κρίνουν καλύτερα από τους ειδικούς**, καθώς ο ένας κρίνει ένα μέρος, ο άλλος ένα άλλο και όλοι μαζί το σύνολο («ἄλλοι γὰρ ἄλλο τι μῦριον, πάντα δὲ πάντες»). Οι ικανότητες δηλαδή των επιμέρους ατόμων που απαρτίζουν ένα πλῆθος επιμερίζονται στην εξέταση των διαφόρων λεπτομερειών του κρινόμενου έργου και στο τέλος αθροίζονται κατά κάποιο τρόπο, με αποτέλεσμα όλοι μαζί να κρίνουν το έργο στο σύνολό του.

Η θέση αυτή επαληθεύεται ιστορικά **στους δραματικούς αγώνες που διεξάγονταν στην Αθήνα** και συγκεκριμένα στη διαδικασία με την οποία αναδεικνύονταν οι νικητές. Όπως γνωρίζουμε, οι κριτές αυτών των αγώνων ήταν δέκα, οι οποίοι δεν ήταν ειδήμονες, αλλά προέρχονταν με κλήρωση από το σύνολο των πολιτών. Ο καθένας από αυτούς έγραφε την κρίση του πάνω σε μια πινακίδα, και το αποτέλεσμα προέκυπτε με κλήρωση από τις κρίσεις που αναγράφονταν στις πέντε από τις δέκα πινακίδες. Έτσι, εκφραζόταν η γνώμη όλων των Αθηναίων πολιτών.

δ. Σχολιασμός και κριτική της αθροιστικής θεωρίας του Αριστοτέλη:

Στα πρακτικά ζητήματα ο ισχυρισμός του **Αριστοτέλη** είναι κατά **βάθος σωστός**. Ένα σχέδιο διατυπωμένο από έναν ή λίγους ευφυείς (ειδικούς) ανθρώπους, όταν εξεταστεί με βάση τον κοινό νου των περισσότερων ανθρώπων μέσης ευφυίας, συμβαίνει συχνά να παρουσιάζει ελαττώματα τα οποία οι εμπνευστές του δεν είχαν καν υποψιαστεί.

Ο **Αριστοτέλης** αντιβαίνει στην άποψη την οποία υποστήριξαν ο **Σωκράτης** και ο **Πλάτων**, ότι δηλαδή μόνο η κρίση του ειδήμονα ανθρώπου, του φιλοσόφου έχει κύρος. Η πρωτοτυπία του **Αριστοτέλη** έγκειται στην ανακάλυψη ότι σε πολιτικά και αισθητικά ζητήματα η ενωμένη κριτική δύναμη ενός ανώνυμου πλῆθους είναι μεγαλύτερη από την

κριτική δύναμη ενός ειδικού. Ο **Αριστοτέλης** έχει ρεαλιστικότερη αντίληψη για την κοινωνία απ' ότι ο **Πλάτων**. Για τον **Αριστοτέλη** οι άνθρωποι εξαιρετικής υπεροχής, όπως για παράδειγμα οι «φιλόσοφοι» είναι σπάνιοι· έτσι είναι προτιμότερο να συσκέπτονται όλοι και να εκφέρουν κρίση.

Φυσικά ο **Αριστοτέλης** προϋποθέτει εν προκειμένω **α. ορισμένο πολιτιστικό επίπεδο**, γιατί δεν θέλει να εφαρμόσει την αθροιστική θεωρία του σε ανθρώπους αμόρφωτους, όπως τα ζώα, και **β. ότι μιλάμε για ελεύθερους ανθρώπους**, οι οποίοι **δεν κάνουν τίποτε αντίθετο με το νόμο**. Εξάλλου, τονίζει σαφώς ότι πρόκειται μόνο για **ένα επιχείρημα υπέρ της ανάθεσης ορισμένων συλλογικών καθηκόντων στους πολλούς**, και όχι υπέρ της άσκησης της εκτελεστικής εξουσίας από άτομα των λιγότερο μορφωμένων τάξεων.

Ο **Αριστοτέλης** υπερασπίζεται ως **αποτελεσματικότερη την άσκηση της εξουσίας από πολλούς**, καθώς θεωρεί ότι η λαϊκή κυριαρχία μπορεί να εξασφαλίσει καλύτερα τους στόχους της συλλογικής επιτυχίας συγκριτικά με τις περιπτώσεις που την εξουσία την ασκεί ένας μονάρχης ή βασιλιάς ή οι ολίγοι ευγενείς ή πλούσιοι. Αλλά για τον **Αριστοτέλη** ακόμα προτιμότερο σύστημα διακυβέρνησης είναι η «**πολιτεία**». Πρόκειται για μια μορφή ιδεώδους πολιτεύματος που στηρίζεται στην αρχή της πλειοψηφίας και στον οποίο η πλειονότητα των πολιτών ασκεί την εξουσία αποσκοπώντας στο συλλογικό συμφέρον και σεβόμενη τον νόμο.

Παράλληλα κείμενα

Παράλληλο κείμενο 1: Πλάτων, Κρίτων, 44c-d και Παράλληλο κείμενο 2: Ξενοφών, Απομνημονεύματα, Γ 6, 17-18

Στα παραπάνω αποσπάσματα διαφαίνεται η δυσπιστία του **Σωκράτη** για τη γνώμη των πολλών και αμόρφωτων -έναντι των ειδικών-, καθώς αυτοί, κατά τη γνώμη του, δεν πληρούσαν το κριτήριο της αλήθειας. Συγκεκριμένα, υποστηρίζει ότι **η γνώμη που έχει βαρύτητα και αξιοπιστία είναι αυτή των ειδικών και πεπαιδευμένων και όχι των πολλών και αμαθών**, οι οποίοι δεν έχουν σύνεση, δεν έχουν επίγνωση ούτε όσων λένε ούτε όσων πράττουν και, γι' αυτό, ενεργούν απερίσκεπτα και συγκυριακά και δεν έχουν υπόληψη. **Η παιδεία που έχουν λάβει δεν τους παρέχει τα εφόδια ώστε να διαμορφώσουν ηθική προσωπικότητα και στοχαστικό μυαλό και, έτσι, είναι άπειροι αληθείας**.

Παράλληλο κείμενο 3: Νικολό Μακιαβέλι, Ο Ηγεμόνας, 18

Ο **Μακιαβέλι** κάνει ένα μάθημα ωμής -και σε πολλά σημεία απάνθρωπης- πολιτικής πρακτικής φιλοσοφίας, διότι θεωρεί αυτόν τον τύπο **ηγεμόνα ως τη μόνη ρεαλιστική πρόταση άσκησης της εξουσίας, η οποία ανταποκρίνεται στη μεταβατική εποχή στην οποία έζησε**.

Η απαξιοτική αντίληψη για τους πολλούς, για τον λαό, σε καμία περίπτωση δεν έχει ομοιότητες με όσα αναφέρει για το πλήθος ο **Αριστοτέλης**.